

УДК 330.8:338.2

DOI: 10.30857/2413-0117.2019.5.4

Оксана В. Мельник

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
Україна*

ОЦІНЮВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗРОСТАННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті представлено результати оцінювання фундаментальної капіталізації вітчизняних промислових підприємств, аналіз ключових чинників її визначення та запропоновано базовий напрям забезпечення зростання фінансово-економічних результатів капіталотворення. Фундаментальну капіталізацію визначено на основі фундаментальної величини капіталу, а розрахунки здійснено на основі використання концепції остаточного операційного прибутку (ReOI-моделі). Незважаючи на зростаючу динаміку показників фундаментальної капіталізації, тенденції щодо доданої вартості промислових підприємств протягом 2010-2018 рр. виявилися негативними, що пояснюється, насамперед, низьким рівнем конкурентоспроможності вітчизняної промислової продукції (здійснює безпосередній вплив на спред доходності реалізації продукції та обсяги її продажу, які є ключовими вартість-формуючими факторами), а основною причиною є слабка інноваційна діяльність промислових підприємств України. Критичний рівень залежності конкурентоспроможності від технологічного рівня розвитку сучасних підприємств актуалізує потребу в реалізації промислової політики України на засадах концепції неоіндустріалізації, що передбачає перехід до нового технологічного устрою на основі активізації технологічних, управлінських та продуктових інновацій. Реалізація концепції неоіндустріалізації в українських реаліях також може здійснюватися на основі освоєння та копіювання зарубіжних технологій, що може стати одним з основних джерел економічного зростання промислових підприємств та скорочення розриву з високотехнологічними міжнародними компаніями. Передумови входу у вітчизняний бізнес-простір технологічного капіталу у вигляді прямих іноземних інвестицій передбачають створення сприятливих інвестиційних умов, джерелом та гарантом яких має виступити держава. При цьому коріння економічного зростання промислових підприємств знаходяться безпосередньо всередині компаній, відповідно, їх функціонування за принципами «розумних організацій» може забезпечити такі результати, що безпосередньо визначають фундаментальну капіталізацію промислового бізнесу.

Ключові слова: капіталізація; неоіндустріалізація; інноваційний розвиток; промислові підприємства; фундаментальна вартість.

Оксана В. Мельник

*ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»,
Украина*

ОЦЕНКА И ОБЕСПЕЧЕНИЕ РОСТА ФУНДАМЕНТАЛЬНОЙ КАПИТАЛИЗАЦИИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

В статье представлены результаты оценивания фундаментальной капитализации отечественных промышленных предприятий, анализ ключевых факторов её определения и предложено базовое направление обеспечения роста финансово-экономических результатов капиталотворения. Фундаментальная капитализация определена на основе фундаментальной величины капитала, а расчёты осуществлены на основе использования концепции окончательной операционной прибыли (ReOI-модели). Несмотря на растущую динамику показателей фундаментальной капитализации, тенденции добавленной стоимости промышленных предприятий в течение 2010-2018 гг. оказались негативными,

что объясняется, прежде всего, низким уровнем конкурентоспособности отечественной промышленной продукции (осуществляет непосредственное влияние на спред доходности реализации продукции и объёмы её продаж, которые являются ключевыми стоимость-формирующими факторами), а основой причиной является слабая инновационная деятельность промышленных предприятий Украины. Критический уровень зависимости конкурентоспособности от технологического уровня развития современных предприятий актуализирует необходимость в реализации промышленной политики Украины на основе концепции неоиндустриализации, что предполагает переход к новому технологическому укладу на основе активизации технологических, управленческих и продуктовых инноваций. Реализация концепции неоиндустриализации в украинских реалиях также может осуществляться на основе освоения и копирования зарубежных технологий, может стать одним из основных источников экономического роста промышленных предприятий и сокращения разрыва с высокотехнологичными международными компаниями. Предпосылки входа в отечественное бизнес-пространство технологического капитала в виде прямых иностранных инвестиций предусматривают создание благоприятных инвестиционных условий, источником и гарантом которых должно выступить государство. При этом корни экономического роста промышленных предприятий находятся непосредственно внутри компаний, соответственно, их функционирование по принципу «умных организаций» может обеспечить такие результаты, которые непосредственно определяют фундаментальную капитализацию промышленного бизнеса.

Ключевые слова: капитализация; неоиндустриализация; инновационное развитие; промышленные предприятия; фундаментальная стоимость.

Oksana V. Melnyk

**State Higher Education Institution "Vadym Hetman Kyiv National Economic University",
Ukraine**

ASSESSMENT AND ENSURING GROWTH OF FUNDAMENTAL CAPITALIZATION OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN UKRAINE

The article presents the results of the evaluation of fundamental capitalization of domestic industrial enterprises as well as the analysis of the key factors in its calculation, suggesting basic pathways to ensure growth of financial and economic outcomes in capital formation. Fundamental capitalization refers to the fundamental amount of capital, and the calculations are performed using the residual operating income concept (ReOI-model). However, despite the increasing dynamics of fundamental capitalization of industrial enterprises, the value added trends during 2010-2018 turned negative which has been underpinned in the first place by low competitiveness of domestic industrial products (directly affecting the spread of sales profitability and product sales volumes which are the key factors that drive value creation. It is argued that the main reason for the above negative trend is weak innovation activity of industrial enterprises in Ukraine. Critical dependence of competitiveness upon the technological level of development of modern enterprises triggers the need to implement a consistent industrial policy in Ukraine based on the concept of neo-industrialization which implies the transition to a new technological mode through boosting technological, managerial and product innovations. The implementation of the neo-industrialization concept in Ukrainian realia can also be carried out by exploring and copying foreign technology and become a major source of economic growth for industrial enterprises as well as a method to reduce the gap with high-tech international companies. The basic premises to entry into the domestic business space of technological capital in the form of foreign direct investment assume the creation of favorable investment environment, the source and guarantor of which should be the government. It is argued that the roots of economic growth of industrial

enterprises are embedded directly inside the companies, thus following the principles of "smart organizations" will contribute to gaining the desired performance and the outcomes that ultimately affect the fundamental capitalization of industrial business.

Keywords: *capitalization; neo-industrialization; innovative development; industrial enterprises; fundamental value.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економічного зростання промислових підприємств завжди є актуальною для будь-якої розвиненої країни, так як саме в індустріальному бізнесі концентруються знання та сучасні технології, які визначають якість технологічного рівня розвитку країни та добробут громадян. У спеціальному комюніке Єврокомісії зроблено акцент на необхідності концентрації зусиль щодо здійснення реіндустріалізації економіки ЄС та поставлена мета збільшити вклад промислового сектору у ВВП до 20% до 2020 р. [1, с. 35; 2, с. 12]. Актуальність розвитку промислового бізнесу в Україні, підтверджується тим, що сьогодні частка зайнятих працівників у промисловому виробництві становить 26,8% [3, с. 53] а частка реалізованої продукції у загальному обсязі реалізації товарів та послуг суб'єктами господарювання – 32,6% [3, с. 61] (друга рейтингова позиція після сфери оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів). Також варто звернути увагу на такий факт, що незважаючи на стрімке зростання у структурі ВВП європейських країн, частки послуг (відповідно зменшення частки продукції обробної промисловості), процесам деіндустріалізації була притаманна постіндустріальна специфіка, яка полягає у збільшенні продуктивності праці, переходу до сучасних інформаційно-інтелектуальних систем, ін.

Основними завданнями даної статті є оцінювання фундаментальної капіталізації вітчизняних промислових підприємств, ідентифікація та аналіз основних факторів впливу на формування та зростання фінансово-економічних результатів капіталотворення; визначення концептуальної основи забезпечення зростання фундаментальної капіталізації промислових підприємств України з урахуванням постіндустріальної специфіки розвитку економіки.

Проблематика дослідження капіталізації промислових підприємств представлена у наукових працях вчених пострадянського простору І. Булеєва, Н. Брюховецької, В. Гейця, А. Гриценка, С. Гниди, М. Дедкової, І. Івашковської, Ю. Козиря, Т. Малової, Л. Мельник, Н. Шевченко, ін. Основний акцент досліджень пов'язаний з проблематикою накопичення промислового капіталу, особливостями фінансування процесів капіталотворення та розподілу вартості, визначенням передумов забезпечення зростання ринкової капіталізації за умов інтелектуалізації господарської діяльності промислових підприємств. При цьому, сучасна проблематика капіталізації набуває нових аспектів, що зумовлені постіндустріальною специфікою сучасного бізнес-середовища та тенденціями розвитку промислового сектору економіки.

Мета дослідження. Концентрованою оцінкою ефективності розвитку промислових підприємств є динаміка їх капіталізації, яка визначає тенденції та характеризує потенціал забезпечення їх розвитку. При цьому якісний аспект зростання капіталізації промислового бізнесу не завжди корелює з кількісним, та потребує більш детального управлінського аналізу, з точки зору фундаментальних факторів його забезпечення.

Методи дослідження. В основу здійснення даного дослідження покладено загальні та спеціальні методи наукового пізнання, використання яких зумовлено поставленою метою. Для проведення дослідження було використано такі методи: *бібліографічного та термінологічного аналізу* – для впорядкування наукових позицій щодо інтерпретації змісту капіталотворення; *наукового узагальнення* – при систематизації сучасних наукових поглядів

до дослідження фундаментальної капіталізації промислових підприємств; *статистично-математичні методи* – для оцінки фундаментальної капіталізації промислових підприємств.

Основні результати та їх обґрунтування. У наукових джерелах термін «фундаментальна капіталізація» не є чітко визначеним і зазвичай використовується контекстуально. Враховуючи найбільш поширене розуміння капіталізації у зарубіжних публікаціях як ринкової вартості компанії, можна говорити про те, що характеристика «фундаментальна» пов'язана із видом вартості, що закладається в основу визначення капіталізації. Більш широким змістовним наповненням характеризується капіталізація у дослідженнях науковців пострадянського простору. Так, у наукових працях І. Булеєва, Н. Брюховецької, А. Гриценка, Т. Малової, В. Буханця зміст капіталізації розкривається з точки зору перетворення ресурсів на капітал, результатом формування, накопичення та продуктивного використання якого є створення та прирощення вартості підприємства. Якщо результати капіталотворення розглядати з позицій оцінювання за критерієм фундаментальної вартості, то доцільно сфокусуватися на вартість-формуючих факторах, що є підконтрольними менеджменту підприємства.

В основу оцінювання фундаментальної капіталізації вітчизняних промислових підприємств закладено метод розрахунку, що базується на концепції економічного прибутку (формула 1) [4, с. 103].

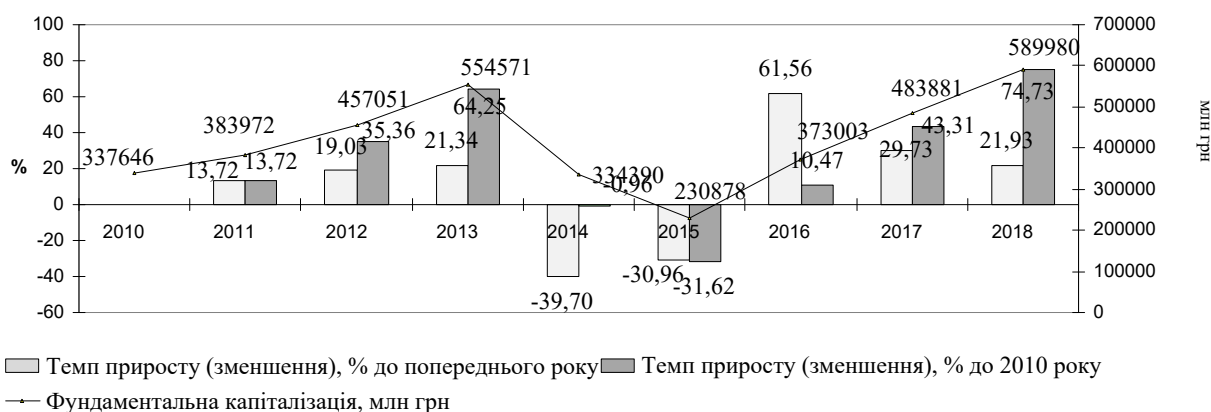
$$VC = IC + PV_{EP}, \quad (1)$$

де IC – величина інвестованого капіталу;

PV_{EP} – поточна величина економічного прибутку.

Виходячи із наявності інформаційної бази вимірювання економічного прибутку зроблено відповідно до моделі остаточного операційного прибутку (*Residual Operation Income Model, ReOI-model*) [5].

Результати оцінювання фундаментальної капіталізації вітчизняних промислових підприємств (рис. 1) свідчать про зростаючу динаміку показника у 2010–2013 рр. та 2016–2018 роках.

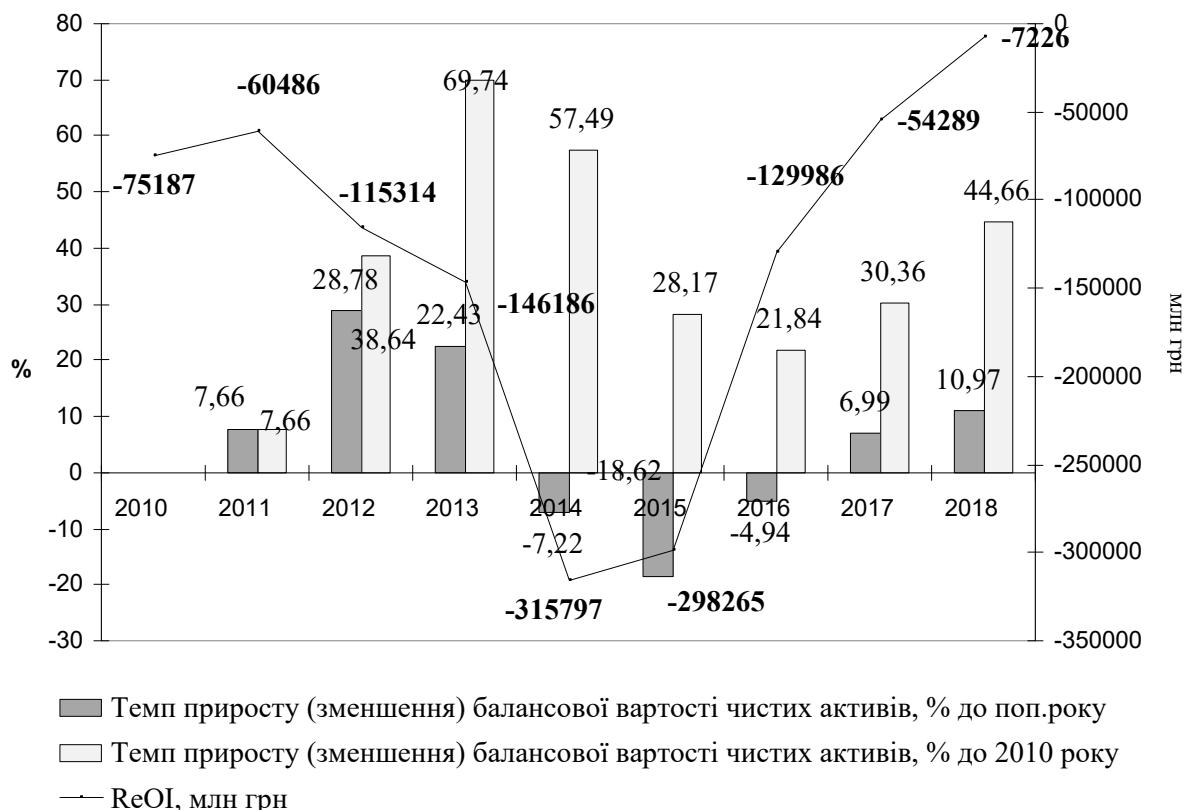

Джерело: розраховано автором за даними [3, 6, 7].

Рис. 1. Показники змін фундаментальної капіталізації промислових підприємств України у 2010–2018 рр.

Найбільш критичним виявилися 2014–2015 рр., що зумовлено військовим конфліктом з Росією, в результаті якого відбулося руйнування господарських зв'язків з країною-агресором. На той момент українська економіка характеризувалася критично високим рівнем

залежності від економічного партнерства з російським бізнесом, як наслідок – падіння фундаментальної капіталізації у 2014 р. порівняно з 2010 р. – 0,96%, у 2015 р. – 31,62%. Не зважаючи на зростаючу динаміку показника фундаментальної капіталізації протягом 2016–2018 рр., варто констатувати, що темпи зростання щорічно уповільнюються. Так, у 2016 р. зростання до попереднього року оцінено на рівні +61,56%, 2017 р. – 29,73%, 2018 р. – 21,93%. Якість процесів капіталотворення визначається, перш за все, величиною та динамікою доданої вартості, яка для вітчизняних промислових підприємств протягом 2010–2018 рр. характеризувалася від’ємними значеннями (рис. 2).

Джерело: розраховано автором за даними [3, 6, 7].

Рис. 2. Показники факторів формування фундаментальної капіталізації промислових підприємств України у 2010–2018 рр.

Причинним фактором формування вартості в контексті VBM-аналізу є спред прибутковості реалізації, який незважаючи на те, що промислові підприємства отримували прибуток був від’ємним. Це пояснюється тим, що фактичний рівень рентабельності реалізації промислової продукції був меншим за критичний, а проблематика забезпечення прибутковості продажу продукції пов’язана, перш за все, з її конкурентоспроможністю.

Сьогодні, у технологічній структурі промислової продукції вітчизняного виробництва переважають 3-й та 4-й технологічні уклади, тоді як управлінці розвинених зарубіжних країн зосереджені на 5-му та 6-му, що ставить принципово нові задачі у сфері забезпечення ефективності індустріального менеджменту. Основною причиною такого відставання є низький інноваційний рівень розвитку промислових підприємств, що підтверджується такими даними (табл. 1) [8]:

– кількість інноваційно активних промислових підприємств у 2018 р. є меншою порівняно з 2010 р. на 46,85%, а кількість промислових підприємств, що упроваджували інновації – на 39,28%;

– протягом 2010–2018 рр. частка інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації скоротилася з 3,8% до 0,8%, а витрат на інновації у загальному обсязі реалізації продукції – з 0,9% до 0,4%.

Таблиця 1

Показники інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств у 2010–2018 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації промислових підприємств, %	3,8	3,8	3,3	3,3	2,5	1,4	x	0,7	0,8
2. Кількість інноваційно активних промислових підприємств									
одиниць	1462	1679	1758	1715	1609	824	834	759	777
темп приросту (зменшення), % до 2010 р.		14,84	20,25	17,31	10,05	-43,64	-42,95	-48,08	-46,85
3. Витрати на інновації, % до загального обсягу реалізованої промислової продукції	0,9	1,3	1,0	0,9	0,8	0,8	0,7	0,4	0,4
4. Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації									
одиниць	1217	1327	1371	1312	1208	723	735	672	739
темп приросту (зменшення), % до 2010 р.	-	9,04	12,65	7,81	-0,74	-40,59	-39,61	-44,78	-39,28
5. Кількість упроваджених у виробництво нових технологічних процесів									
одиниць	2043	2510	2188	1576	1743	1217	3489	1831	2002
темп приросту (зменшення), % до 2010 р.	-	22,86	7,10	-22,86	-14,68	-40,43	70,78	-10,38	-2,01

Джерело: [8].

Інноваційна проблематика в аспекті конкурентоспроможності не тільки промисловості, а і усіх секторів української економіки пов'язана з низьким рівнем фінансування НДДКР, частка яких у ВВП В Україні становить 0,45%, у той час як у Білорусі – 0,6%, Польщі – 1,0%, Росії – 1,1%, країнах лідерах за даним показником (Ізраїль, Південна Корея) – 4,6% [9].

Низький рівень конкурентоспроможності промислової продукції визначає і структуру експорту, яка характеризується сировинною спрямованістю. Так, у 2018 р. частка металопродукції¹ у загальній величині експорту склала 24,58% (з них чорні метали – 21%), деревини і целюлозно-паперових виробів² – 4,32%, у той час як машин та обладнання³ – 9,8% [10, с. 43–51].

Окрім доданої вартості, формування та зростання фундаментальної капіталізації відбувається за рахунок накопичення величини капіталу, а за розрахунками для вітчизняних промислових підприємств даний фактор на сьогодні є виключним. Якщо говорити про

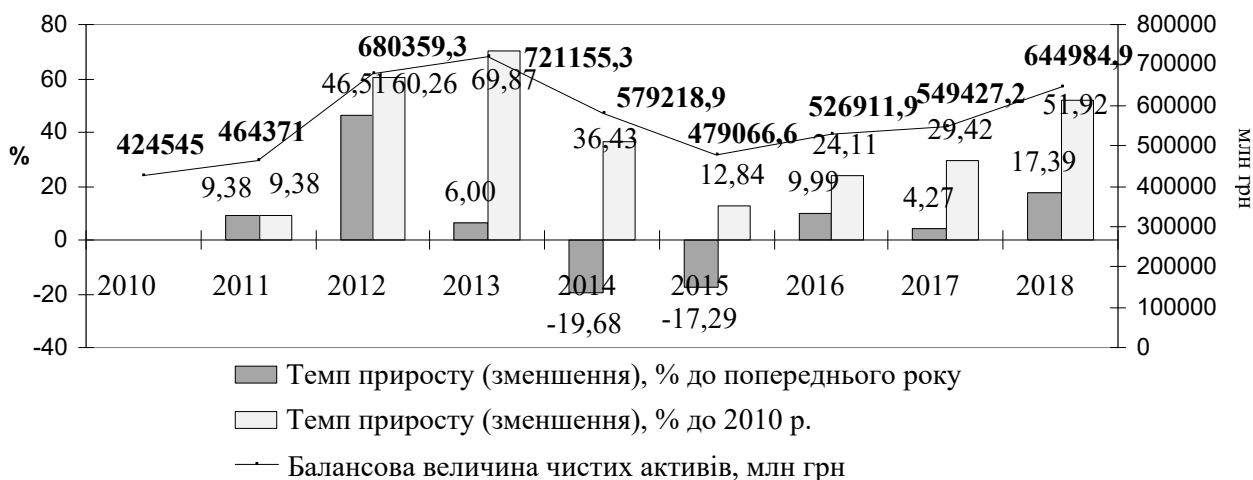
¹ Група 72–83.

² Група 44–49.

³ Групи 84–90.

динаміку балансової вартості чистих активів на промислових підприємствах, то протягом 2010–2018 рр. тенденція є зростаючою порівняно з 2010 р., та нестійкою у порівнянні до попереднього року (рис. 3). Однак кількісне нарощення активів не є гарантією якості результату у вигляді зростання величини накопиченого капіталу.

Щодо якості ресурсної бази промислових підприємств, то її можна характеризувати у різних аспектах. Враховуючи високий рівень капіталомісткості промислового виробництва має сенс говорити про рівень зносу основного капіталу. Так, протягом 2010–2018 рр. коефіцієнт зносу основних засобів та нематеріальних активів збільшився з 59,24% до 63,53%, а моральне зношення основного капіталу фахівці оцінюють на рівні більше 50 років.

Джерело: розраховано автором за даними [3, 6, 7].

Рис. 3. Показники змін балансової вартості чистих активів вітчизняних промислових підприємств у 2010–2018 рр.

У 2018 р. за рейтингом «Русійні сили виробництва», який визначено у звіті Світового економічного форуму «Готовність до майбутнього 2018» Україна посіла 67 позицію із 100. За показником використання ресурсів, який є складовим даного рейтингу, рейтингова позиція нашої країни – 88, а за рівнем розвитку технологій та інновацій – 74 [11].

Описана ситуація дозволяє впевнено говорити про те, що за постіндустріальних умов розвитку джерелом капіталізації промислових підприємств є виробництво знань, а чинником її зростання – інтелектуальний капітал та інновації. Така постановка питання зміщує дослідницький фокус в площину проблематики неоіндустріалізації, яку у наукових джерелах характеризують як перехід до нового технологічного устрою на основі активізації технологічних, управлінських та продуктових інновацій.

Концептуальним ядром розвитку неоіндустріалізації можна вважати програму «Індустрія 4.0», ідеї якої були оприлюднені ще у 2011 р. німецькими вченими Х. Кагерманом, В.Д. Лукасом и В. Вальстером, а основна ідея програми пов'язана зі створенням «розумних підприємств». Однак, радикальні інновації, що описані в програмі «Індустрія 4.0» (хмарні технології, прогресивна робототехніка, автономні автомобілі, накопичення і зберігання енергії, тривимірний друк, прогресивні матеріали і відновлювана енергія, ін.) не є вичерпаним переліком драйверів зростання капіталу економічних суб'єктів. У Звіті ООН щодо промислового розвитку [12] йдеться про інновацію, яка заслуговує на особливу увагу для підприємств країн, що розвиваються, до яких відноситься і Україна. Суть такої інновації полягає у освоєнні та копіюванні зарубіжних технологій, що на думку авторів є одним з основних джерел економічного зростання промислових підприємств та скорочення

розриву з високотехнологічними міжнародними компаніями. Цілком розділяючи дану позицію з урахуванням українських реалій, варто наголосити на необхідності створення відповідного інвестиційного клімату, як передумови для входу зарубіжних компаній у вітчизняний бізнес-простір не тільки з фінансовим капіталом, а і, що більш вагомо, новими технологічними можливостями, так як їх корінням є саме реальний бізнес. Передача технологічних новацій відбувається у різні способи, такі як неформальне навчання, навчання через співпрацю з іноземними партнерами, ліцензування, співпраця з державно-приватними консорціумами, контракти на сумісні дослідження та розробки з іноземними науково-дослідними компаніями, ін.

Висновки із цього дослідження і далі перспективи в цьому напрямку. Базовою передумовою забезпечення зростання фундаментальної капіталізації вітчизняних промислових підприємств є реалізація концепції неоіндустріалізації, що визначається як сучасний тренд розвитку світової економічної системи та зміст якої полягає у виробництві продукції на базі інноваційно-інформаційних технологій та цифрових інтегрованих систем. Актуальність реалізації даної концепції в реаліях української економіки не викликає сумніву, а очікувані результати пов'язані із забезпеченням конкурентоспроможності продукції вітчизняних промислових підприємств та, відповідно, їх глобальної інтеграції у міжнародний товарний простір. Забезпечення високого рівня технологічного розвитку вітчизняного промислового виробництва може бути забезпечено за рахунок реформування та реалізації політик у фінансовій, інституційній, податковій, технічній, кадровій, ін. сферах, що дозволить на системній основі сформувані сприятливі передумови для прискореного розвитку промислових підприємств. Реалізація зазначених політик доцільно здійснювати на засадах державно-приватного партнерства із застосуванням проектного підходу та врахуванням існуючого потенціалу зростання вітчизняних промислових підприємств.

References

Література

1. Viter, I.I. (2015). Stratehichni oriientyry promyslovoi polityky YeS u KhKhI stolitti [Strategic Guidelines for EU Industrial Policy in the 21st Century]. Stratehiia rozvytku Ukrainy [Ukraine's Development Strategy], No. 1, P. 32–42 [in Ukrainian].
1. Вітер І. І. Стратегічні орієнтири промислової політики ЄС у ХХІ столітті / І. І. Вітер // Стратегія розвитку України. – 2015. – № 1. – С. 32–42.
2. Zviriyakov, M.I. (2014). Promyslova polityka i mekhanizm yii realizatsii [Industrial policy and mechanism of its implementation]. Ekonomika Ukrainy [Ukraine economy], No. 12, P. 4–19 [in Ukrainian].
2. Звіряков М. І. Промислова політика і механізм її реалізації / М. І. Звіряков // Економіка України. – 2014. – № 12. – С. 4–19.
3. Kuznietsova, M.S. (eds.) (2019). Diialnist subiektiv hospodariuvannia 2018: statystychnyi zbirnyk [Activities of economic entities 2018: statistical collection]. Kyiv: Konsultant. 154 p. [in Ukrainian].
3. Діяльність суб'єктів господарювання 2018: статистичний збірник / за ред. М. С. Кузнецової. – К.: ТОВ "Видавництво "Консультант", 2019. – 154 с.
4. Kudina, M.V. (2010). Teoriia stoimosti kompanii: monografiia [The value theory of the company: a monograph]. Moscow: ID "FORUM", INFRA-M. 368 p. [in Russian].
4. Кудина М. В. Теория стоимости компании: монография / М. В. Кудина. – М.: ИД "ФОРУМ", ИНФРА-М, 2010. – 368 с.
5. Volkov, D.L. (2008). Teoriia tcennostno-orientirovannogo menedzhmenta: finansovy i bukhgalterskii aspekty: monografiia [Theory of value-oriented management: financial and accounting aspects: monograph]. St. Petersburg: Graduate School of Management, St. Petersburg State University.
5. Волков Д. Л. Теория ценностно-ориентированного менеджмента: финансовый и бухгалтерский аспекты: монография / Д. Л. Волков/ – СПб.: Высшая школа менеджмента СПбГУ, 2008. – 320 с.

320 p. [in Russian].

6. Kuznietsova, M.S. (eds.) (2017). Diialnist subiektiv hospodariuvannia 2016: statystychnyi zbirnyk [Activities of economic entities 2016: statistical collection]. Kyiv: Konsultant. 628 p. [in Ukrainian].

7. Zhuk, I.M. (eds.) (2012). Diialnist subiektiv hospodariuvannia 2011: statystychnyi zbirnyk [Activities of economic entities 2011: statistical collection]. Kyiv: State Statistics Service. 467 p. [in Ukrainian].

8. Kuznietsova, M.S. (eds.) (2019). Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy 2018: statystychnyi zbirnyk [Scientific and Innovative Activity of Ukraine 2018: Statistical Collection]. Kyiv: State Statistics Service. 107 p. [in Ukrainian].

9. Raskhody na NIOKR, v % k VVP [R&D expenditure, % of GDP]. World data atlas. Knoema Enterprise. Retrieved from: <https://knoema.ru/atlas/topics/Исследования-и-разработки/Затраты-на-НИОКР/Расходы-на-НИОКР-в-percent-к-ВВП> [in Russian].

10. Fryzorenko, A. (eds.) (2018). Zovnishnia torhivlia Ukrainy 2018: statystychnyi zbirnyk [Foreign Trade of Ukraine 2018: statistical compilation]. Kyiv: State Statistics Service. 172 p. [in Ukrainian].

11. Zakiianov, D. (2018). K budushchemu ne gotovy: VEF otcenil proizvodstvennyi potencial Ukrain [Not ready for the future: WEF assessed Ukraine's production potential]. mind.ua. Retrieved from: <https://mind.ua/ru/publications/20180876-k-budushchemu-ne-gotovy-vef-ocenil-proizvodstvennyj-potencial-ukrainy> [in Russian].

12. Otchet o promyshlennom razvitii 2016. Rol tekhnologii i innovatsii vo vseokhvatyvaiushchem i ustoichivom promyshlennom razvitii. Obzor [Industrial Development Report 2016. The role of technology and innovation in inclusive and sustainable industrial development. Overview]. Retrieved from: https://www.unido.org/sites/default/files/2015-12/EBOOK_IDR2016_OVERVIEW_RUSSIAN_0.pdf [in Russian].

6. Діяльність суб'єктів господарювання 2016: статистичний збірник / за ред. М. С. Кузнецової. – К.: ТОВ "Видавництво "Консультант", 2017. – 628 с.

7. Діяльність суб'єктів господарювання 2011: статистичний збірник / за ред. І. М. Жук. – К.: Державна служба статистики, 2012. – 467 с.

8. Наукова та інноваційна діяльність України 2018: статистичний збірник / відповідальний за випуск М. С. Кузнецова. – К.: Державна служба статистики, 2019. – 107 с.

9. Расходы на НИОКР, в % к ВВП [Электронный ресурс] // Мировой атлас данных. Knoema Enterprise: веб-сайт. – Режим доступа: <https://knoema.ru/atlas/topics/Исследования-и-разработки/Затраты-на-НИОКР/Расходы-на-НИОКР-в-percent-к-ВВП>.

10. Зовнішня торгівля України 2018: статистичний збірник / відп. за випуск А. Фризоренко. – К.: Державна служба статистики, 2019. – 172 с.

11. Закиянов Д. К будущему не готовы: ВЭФ оценил производственный потенциал Украины [Электронный ресурс] / Денис Закиянов // mind.ua: веб-сайт. – Режим доступа: <https://mind.ua/ru/publications/20180876-k-budushchemu-ne-gotovy-vef-ocenil-proizvodstvennyj-potencial-ukrainy>.

12. Отчет о промышленном развитии 2016. Роль технологий и инноваций во всеохватывающем и устойчивом промышленном развитии. Обзор [Электронный ресурс] // [www.unido.org](https://www.unido.org/sites/default/files/2015-12/EBOOK_IDR2016_OVERVIEW_RUSSIAN_0.pdf): веб-сайт. – Режим доступа: https://www.unido.org/sites/default/files/2015-12/EBOOK_IDR2016_OVERVIEW_RUSSIAN_0.pdf.